

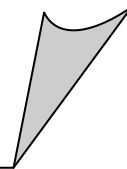
آداب عطسه و خمیازه

مؤلف:

اسماعیل الرمیح

مترجم:

گلناز رخشانی مقدم

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۳	مقدمه مترجم
۴	سنت و اهمیت اتباع آن
۶	مقدمه مؤلف
۷	شخص مؤمن، خمیازه را ناپسند می‌داند
۹	مواردی که خمیازه‌کشنده باید مدنظر داشته باشد
۱۰	اموری که خمیازه‌کشنده باید از آنها پرهیز کند
۱۲	پیامبران خمیازه نمی‌کشند
۱۲	مؤمن عطسه را دوست دارد
۱۳	پایین آوردن صدا هنگام عطسه زدن
۱۴	پوشاندن دهان و صورت هنگام عطسه زدن
۱۴	کج کردن گردن هنگام عطسه زدن
۱۵	عطسه‌زننده با صدای بلند «الحمد لله» بگوید اگر چه در نماز فرض باشد
۲۰	پاسخ دادن عطسه شخص مسلمان
۲۱	جواب عطسه کافر
۲۲	فواید جواب عطسه
۲۲	لطیفه
۲۳	عطسه‌زننده در پاسخ جواب‌دهنده چه بگوید
۲۵	چه کسی مستحق جواب دادن نیست

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقدمه مترجم

الحمد لله و كفى والسلام على عباده الذين اصطفى اما بعد قال رسول الله ﷺ لا يومن احدكم حتى اكون احب اليه من والده و ولده و الناس اجمعين.

اما بعد؛ علامه دوست محمد قریشی می‌فرماید: انسان از کلمه «انس» گرفته شده است و «انس» به معنی محبت و مودت است و انسانیت هر فرد منوط به محبت و انسانیتی است که با دیگران دارد ... و عامل محبت و دوستی می‌تواند چهار چیز باشد: ۱- حسن و زیبایی ۲- نبوغ هنر و کمال ۳- پیوند نسبی یا سببی ۴- مال و ثروت و نکته شایان توجه این است که اگر این چهار عامل یکجا در یک شخص باشند طبعاً خواهی نخواهی مردم با وی محبت خواهند کرد و در برابر قول و عمل او مطیع خواهند شد و رسول اکرم ﷺ آن انسان پاک طینت و وارسته‌ای است که منشأ محبت و مودت بوده و تمامی محاسن و خوبی‌ها از چشمه وجود مبارک وی تراوش یافته است و ایشان مجموعه‌ای از کلیه کمالات و نبوغ است که هر مسلم مخلصی را در برابر اقوال شیرین و عمل زیبای خود مطیع و قانع می‌گرداند.

سنت و اهمیت اتباع از آن

سنت در لغت به معنای صورت و سیرت است و در اصطلاح عبارت است از روش و سیرت رسول اکرم ﷺ در همه ابعاد زندگی برای اطاعت و عبادت خداوند و در اصطلاح دین و شریعت: به کلیه اعمال، افعال و اقوال رسول اکرم ﷺ سنت گفته می‌شود.

اتباع سنت: یعنی پیروی کردن از روش حسنه رسول اکرم ﷺ در تمامی ابعاد زندگی چنانچه قرآن کریم عموم مسلمانان را به ادراک آن دعوت نموده است و می‌فرماید:

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾ [الأحزاب: ۳۲]

برای شما در زندگی و اخلاق رسول خدا ﷺ اسوه و روش نیکویی است و باید از آن پیروی کرد. خلاف پیامبر ﷺ و اعراض کردن از سنت‌های آن حضرت ﷺ انسان را از هدف آفرینش دور می‌کند:

خلاف پیامبر کسی ره گزید که هرگز به منزل نخواهد رسید
حیات طیبه رسول اکرم ﷺ از بدو ولادت تا هنگام وفات سراپا تعلیم است و هر شخص مؤمن که می‌خواهد از زندگی اسلامی و قرآنی بهره‌مند شود باید اتباع سنت زیادی رسول اکرم ﷺ را بکند اگر علما و اولیا به مقام رفیع علم و ولایت نایل گشته‌اند به وسیله اتباع سنت رسول اکرم ﷺ برایشان شاهد و هویدا بوده و همیشه سعی می‌کردند که زندگی خود را با قرآن و سنت محبوب و معشوق خود عجین و آغشته کنند و همین طور هم شد.

آری سنت و اتباع از سنت رسول اکرم ﷺ دستاویزی است که مؤمن و اتباع را از بحر عمیق سفاهت و جهالت رهانیده و به علو درجات و اعلیٰ علیین می‌رساند و تا جایی که تقرب خداوندی را شامل حال خود می‌کند.

رسول اکرم ﷺ کلیه راه‌ها و روش‌های زندگی را به امت آموختند حتی در مورد کوچکترین و بی‌ارزش‌ترین چیزها ارشادات و راهنمایی‌های خود را دریغ نفرمودند و طریقه برخورد با آن را نشان‌دهی کردند. حتی عطسه و خمیازه، در حالی که هر دو امر غیر اختیاری هستند رسول اکرم ﷺ طریقه مواجهه شدن با آن را برای ما بیان کردند تا از ضررهای آنها درامان باشیم و با عمل به سنت، مستحق اجر و پاداش شویم و حتی این را هم برای ما بیان کردند که مواد عطسه از الطاف خداوند است و باعث می‌شود که مواد زایده و مضر از مغز و دماغ آنان بیرون آیند و باعث می‌شود که نیروی فهم و ادراک انسان تقویت و تزکیه شود و در عبادت خشوع و خضوع به وجود آید و همچنین این را هم برای ما بیان کردند که خمیازه از اثرات سوء شیطان بر آدمی است که از کسالت و تنبلی نشأت می‌گیرد و مورد پسند شیطان است و اثرات نامطلوبی در کار روزانه و عبادت دارد. در آخر از خداوند سبحان مسئلت دارم که سنت حسنه رسول اکرم ﷺ را در تار و پود زندگی امت مسلمه جاری بگرداند و توفیق احیاء سنت‌های از یاد رفته و فراموش شده رسول اکرم ﷺ را به همگان عطا کند و این اثر نفیس را که مجموعه‌ای از قرآن و سنت است به بارگاه خود قبول کند. و روح رسول‌الله ﷺ را شاد بگرداند.

گلناز رخشانی مقدم

ربیع‌الاول ۱۴۲۷ هجری

مقدمه مؤلف

الحمد لله نحمده و نستعینه و نستغفره و نتوب الیه، و نعوذ بالله من شرور انفسنا و سیئات اعمالنا من یهدیه الله فلا مضل له، و من یضلل فلا هادی له و اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له و اشهد ان محمداً عبده و رسوله.

اما بعد: بهترین روش، روش محمد ﷺ است و بدترین امور، چیزهای جدید در دین است و هر چیز جدید و نو پیدا در دین بدعت است و هر بدعتی گمراهی و تباهی است و هر گمراهی، سرانجام در جهنم است.

بدون تردید اسلام در تمام مراحل زندگی اعم از بخش‌های بزرگ و کوچک آن برای فرد مسلمان راه و روشی گذاشته است و مسیری را برای وی نشان‌دهی و مشخص کرده است و هر مسلمان را به خلق و خوی پسندیده و نیکو فراخوانده و از خلق و خوی پسندیده‌ای که اسلام عزیز همگان را به رعایت کردن آن فراخوانده، این است که عطسه‌زننده و خمیازه‌کشنده را به رعایت آداب آن راهنمایی کرده است که مسلماً در رعایت آداب آن، مصلحت خود شخص و سایرین خواهد بود و از زیان‌های که گریبانگیر خود شخص و سایرین خواهد بود بازداشته است. از این رو، بنده به جمع‌آوری آداب مربوط به آن اقدام نمودم زیرا که اکثر مردم به این آداب آشنایی ندارند و چه بسا اوقات پیش می‌آید که شخص عطسه می‌زند و «الحمد لله» می‌گوید و در پاسخش «یرحمک الله» گفته می‌شود اما خود عطسه‌زننده نمی‌داند در جواب پاسخ‌دهنده چه بگوید و در پاسخ، فقط می‌گوید: متشکرم، و بعضی‌ها اصلاً نمی‌دانند که در حین عطسه زدن چه بگویند و یا چگونه پاسخ عطسه‌زننده را بدهند.

و در رابطه با خمیازه‌های عده‌ی کمی از مردم بر روش و سنت رسول اکرم ﷺ عمل می‌کنند و چه بسا افرادی هستند که خمیازه می‌کشند و دهانشان همچنان برای همیشه

باز می‌ماند و بعضی نیز همراه خمیازه صداهایی از خودشان درمی‌آورند که با این کار خودشان به خاطر ترک سنت، پاداش بزرگی را از دست می‌دهند و تنها انگیزه بنده از گردآوری این اثر همین است از خداوند متعال مسئلت دارم که این اثر را خالصاً در کسب رضامندی خویش بپذیرد.

و درود فراوان بر محمد ﷺ و آل و اصحاب پاکش باد.

شخص مؤمن، خمیازه را ناپسند می‌داند

امام شافعی (رح) می‌فرماید:

«لو كان حبك صادقاً لاطعته ان المحب لمن يحب مطيع»^۱

اگر تو در دوستی و محبت صادقانه می‌بودی او را طاعت می‌کردی زیرا که دوستدار و عاشق همیشه فرمانبر محسوب و معشوق خود است.

بله، شخص شیفته و دوستدار، هر آن کاری را که محبوب و معشوقش دوست دارد می‌پسندد بد و ناپسندد باشد او نیز آن کار را بد و ناپسندد می‌داند. خداوند متعال نیز خمیازه را ناپسندد و مکروه می‌داند:

حضرت ابی هریره رضی الله عنه از رسول اکرم ﷺ روایت می‌کند که ایشان فرمودند:

«ان الله يحب العطاس و يكره التثاوب، فاذا عطس فحمد الله، فحق على كل مسلم سمعه ان يشتمه و اما التثاوب فانما هو من الشيطان فليرده ما استطاع فاذا قال: ها، ضحك منه الشيطان»^۲.

۱- دیوان شافعی (رح)، ص ۵۸.

۲- امام بخاری (رح) در صحیح خود در کتاب الادب، باب من يستحب من العطاس و ما يكره من التثاوب، ۱۲۴/۷-۱۲۵ این حدیث را تخریج کرده است.

«خداوند عطسه را دوست دارد و خمیازه را ناپسند و مکروه می‌داند و هنگامی که شخص عطسه می‌زند باید حمد و ستایش خداوند را بگوید (یعنی الحمد لله) بگوید و شخص مسلمانی که عطسه را می‌شنود این حق بر ذمه اوست که جواب عطسه او را بدهد اما خمیازه از جانب شیطان است و تا جایی که برای شخص ممکن است و توان دارد باید از وقوع آن جلوگیری کند و هنگامی که شخص در حین خمیازه کردن صدای «ها» را از خود درمی‌آورد شیطان از این عمل او خشنود شده و می‌خندد. از این رو، مؤمن خمیازه را ناپسند می‌داند چون که پروردگارش آن را ناپسند دانسته است. خداوند متعال می‌فرماید:

﴿وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ﴾
(بقره / ۱۶۵)

«کسانی که به خدا ایمان آورده‌اند قوی‌تر هستند در رابطه با عشق و محبت با خداوند (از دوستی و محبت مشرکان با معبودانشان)».

یکی دیگر از آن عواملی که خمیازه را ناپسند قرار داده و می‌دهد این است که خمیازه از طرف شیطان است و از شیطان جز کار زشت و ناپسند چیز دیگری سر نمی‌زند و همچنین خمیازه از خوردن زیاد سرچشمه می‌گیرد و واقع شدن در خمیازه منجر به کسالت و تنبلی در عبادت می‌شود و خمیازه کشیدن همیشه و در هر حال مکروه و ناپسند است ولی کراهیت آن در نماز شدیدتر و بیشتر است؛ زیرا هدف مهم و اساسی شیطان، پرت کردن حواس نمازگزار است.^۱

حضرت ابوهریره رضی الله عنه از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله روایت می‌کند که آن حضرت صلی الله علیه و آله فرمودند:

«التَّائِبُ فِي الصَّلَاةِ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِذَا تَنَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَكْظِمْ مَا اسْتَطَاعَ»^۲.

۱- فتح الباری، ۱۰/۶۶۲-۶۲۷.

۲- سنن ترمذی، ابواب الصلاة، باب ماجاء فی کراهیه التناوب فی الصلاة، ۲/۱۶۴-۱۶۵ همراه با شرح ابن عربی.

خمیازه کشیدن در نماز از طرف شیطان است هر گاه یکی از شما خمیازه‌اش گرفت تا آنجایی که توان دارد آن را فرورد و از انجام و وقوع آن جلوگیری کند.

مواردی که خمیازه‌کشنده باید مدنظر داشته باشد

هنگامی که شخصی می‌خواهد خمیازه بکشد، لازم است تا آنجا که در توانش است آن را فرورد و از وقوع آن جلوگیری کند و دهانش را کنترل نموده و آن را بسته نگه دارد تا خمیازه کشیده نشود.

از حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت شده است که رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمود:

«التَّائِبُ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِذَا تَنَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَكْظِمْ مَا اسْتَطَاعَ»^۱.

«خمیازه از طرف شیطان است، زمانی که یکی از شما خمیازه کشید اگر توانایی داشت از وقوع و انجام آن جلوگیری کند». و اگر توانایی جلوگیری و کنترل آن را نداشت پس دهانش را ببندد و دستش را بر دهانش نگه داشته و دهانش را با دستش بپوشاند زیرا که از حضرت ابی سعید رضی الله عنه روایت شده که رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند:

«إِذَا تَنَاءَبَ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ فَلْيَكْظِمْ مَا اسْتَطَاعَ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَدْخُلُ»^۲.

«هنگامی که یکی از شما خمیازه کشید دهانش را با دستش بگیرد چون که شیطان داخل دهانش می‌شود».

و بهتر است که دهانش را با دست چپش بگیرد چون از دست چپ در موارد غیر بهداشتی و مکروه کار گرفته می‌شود (مانند استنجاء و غیره ...).

۱- امام مسلم رحمه الله علیه در صحیح خود در کتاب زهد، باب تشمیت العاطی و کراهه التناوب،

۲۲۵/۸-۲۲۶ تخریج کرده است.

۲- نگاه به فضل الله الصمد، شرح الادب المفرد، ۳۷۶/۲.

اموری که خمیازه کشنده باید از آنها پرهیز کند

اگر شخص خمیازه‌کننده در رابطه با خمیازه به دستورها و توصیه‌های رسول اکرم ﷺ توجه نکنند دچار مشکل شده و مسلماً با موارد زشت و ناپسند و در نهایت با گناه مواجه خواهد شد که این موارد عبارتند از:

● از اجر و پاداش کارهای نیکی که با انجام و رعایت کردن این سنت به دست می‌آید، محروم می‌گردد.

● چهره خمیازه‌کننده به خاطر باز شدن دهان و نگرفتنش با دست، زشت و بدریخت می‌شود.

● گاهی مواقع در حین خمیازه، رگ‌های عصب و شاهرگ‌ها منحل شده و فک می‌افتد یا اینکه ضعیف و شل می‌شود.

و در نهایت، خمیازه باعث رضامندی و خشنودی شیطان شده و سبب دخول آن از مجرای دهان شده و به خاطر اطاعت از او و نافرمانی خداوند متعال شیطان به هدف خود می‌رسد.^۱

رسول اکرم ﷺ می‌فرماید:

«إِذَا تَثَّأَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيُرِدْهُ مَا اسْتَطَاعَ فَإِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا تَثَّأَبَ ضَحِكَ مِنْهُ الشَّيْطَانُ».^۲

هنگامی که یکی از شما خمیازه کشید اگر توانایی داشت آن را دفع کند زیرا هنگامی که یکی از شما خمیازه می‌کشد شیطان می‌خندد و در جایی می‌فرماید:

«إِذَا تَثَّأَبَ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ فَلْيَكْظِمْ مَا اسْتَطَاعَ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَدْخُلُ».

۱- نگاه به شرح ابن العربی بر سنن ترمذی، ۱۰/۱۹۸.

۲- تخریج آن قبلاً بیان شد.

«زمانی که یکی از شما خمیازه کشید دستش را جلوی دهانش بگیرد زیرا که شیطان داخل دهان او می‌شود».

صدایی را که شخص در حین خمیازه کشیدن از خود درمی‌آورد یک اخلاق و عادت زشت و بدی است، چون که از انجام این عمل و صدا شیطان خوشحال شده و می‌خندد. رسول اکرم ﷺ می‌فرمایند:

«و اما التثائب فانما هو من الشيطان فليرده ما استطاع فاذا قال: ها، ضحك من الشيطان»^۱.

«خمیازه از طرف شیطان است اگر توانایی و استطاعت داشت جلوی آن را بگیرد و هنگامی که شخص با خمیازه صدای «ها» را از خودش درمی‌آورد شیطان خوشحال و خشنود می‌شود».

«هنگام خمیازه کشیده تعوذ (گفتن: **اعوذ بالله من الشيطان الرجيم**) مشروعیت ندارد».

خیلی از مردم، هنگام خمیازه کشیدن «**اعوذ بالله من الشيطان الرجيم**» می‌گویند و و آن را یک عمل مستحب می‌پندارند و اگر این عمل مشروع می‌بود حتماً موارد زیادی در رابطه با آن از پیامبر اکرم ﷺ و اصحابش نقل می‌شد حتی در رابطه با این موضوع حدیث ضعیفی هم موجود ندارد و هیچ جای تردید نیست که هر آن عملی که بر آن دلیل شرعی وجود نداشته باشد آن عمل بدعت محسوب می‌شود و هر بدعتی مردود به صاحبش باز گردانده خواهد شد. چنانچه از حضرت عایشه رضی الله عنها روایت شده که آن حضرت ﷺ فرمودند:

۱- در رابطه با خمیازه شدید حدیثی روایت شده که «التثائب الشديد و العطسه الشديده من الشيطان»، ضعیف است و علامه آلبنی آن را ضعیف قرار داده است و همچنین ابن السنی در ص ۹۷، شماره ۲۶۴ در محقق عمل اليوم و الليله ضعیف قرار داده است. و همین قول رسول اکرم ﷺ «فليكظم ما استطاع» کفایت می‌کند و کافی است.

«من عمل عملاً لیس علیه امرنا فهو رد»^۱ «هر کس که عملی را انجام دهد که آن عمل از دین ما نیست و مورد تأیید دین ما نیست آن مردود است».

پیامبران خمیازه نمی کشند

حافظ ابن حجر (رح) در فتح الباری می‌نویسد: از خصایص و ویژگی‌های نبوی موردی است که ابن شیبیه و بخاری در کتاب تاریخ خود از روایت مرسل^۲ «یزید بن أضم» نقل کرده‌اند که: «ما ثناء بنبی ﷺ قط» یعنی پیامبر اکرم ﷺ هیچ وقت خمیازه نکشیدید و امام خطابی (رح) نیز از طریق «مسلمه بن عبدالملک بن مروان» تخریح کرده‌اند که گفته: «ما ثناء نبی قط» و مسلمه بسیاری از صحابه کرام را دریافته و ملاقات کرده است و راوی ثقه و راستگویی است و حدیث «أن الثناء من الشيطان»^۳ تأییدی است بر اینکه پیامبران صلواہ الله علیهم، هیچ‌گاه خمیازه نکشیده‌اند.

مؤمن عطسه را دوست دارد

از حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت شده است که رسول اکرم ﷺ فرمودند: «ان الله يحب العطاس»^۴ یعنی خداوند متعال «عطسه را دوست دارد» و خداوند می‌فرماید:

۱- امام مسلم (رح) در صحیح خود این حدیث را در کتاب الافضیه، باب نقض الاحکام الباطله و رد محدثات الامور، ۱۳۲/۵ تخریح کرده است.

۲- مرسل از انواع حدیث ضعیف است.

۳- نگاه به فتح الباری، ۶۲۸/۱۰ و - نگاه به فضل الله الصمد، شرح ادب المفرد، ۳۹۴/۲.

۴- صحیح بخاری کتاب الأدب، باب ما یستحب من العطاس و مایکره من الثناء، ۱۲۴/۷-۱۲۵.

﴿وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ﴾ (بقره / ۱۶۵)

«کسانی که به خدا ایمان آورده‌اند قوی‌تر هستند در رابطه با عشق و محبت با خداوند (از دوستی و محبت مشرکان با معبودانشان)».

مؤمن خداوند را دوست دارد و آنچه را که خداوند دوست دارد او نیز دوست می‌دارد و خداوند عطسه را دوست دارد پس مؤمن نیز عطسه را دوست دارد.^۱

پس عطسه عمل محبوب و پسندیده‌ای به شمار می‌رود چون که از وقوع آن بدن سبک می‌شود و عطسه از سبکی بدن به وجود می‌آید و سبب باز شدن شش‌ها و ریه‌ها و سایر منافذ تنفسی شده و بیانگر عدم پرخوری است و در نهایت موجب نشاط، شادابی و حرکت در عبادت می‌شود.

پایین آوردن صدا هنگام عطسه زدن

شایسته است که شخص عطسه‌زننده هنگام عطسه‌زدن صدایش را پایین آورد و از بلند کردن و یا از بلند صدا جلوگیری کند.^۲

از حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت شده که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله هنگامی که عطسه می‌زدند چهره مبارک را با پارچه‌ای می‌پوشانیدند و صدایش را پایین می‌آورد.^۳ زیرا که

۱- حدیثی روایت شده که «العطاس و النعاس و الثائب فی الصلاة و الحیض و القتی و الرعاف من الشیطان» و این حدیث ضعیف است و سند این حدیث را حافظ ابن حجر در فتح‌الباری، ۲۰۸/۱۰ و همچنین علامه آل‌بانی در ضعیف‌الجامع، ص ۵۵۲، شماره ۳۸۶۵ ضعیف قرار داده‌اند.

۲- نگاه به فتح‌الباری، ۶۲۲/۱۰.

۳- جلوتر بیان شد که حدیث «العطسة الشدیدة من الشیطان» ضعیف است و حدیث ابی‌هریره که جلوتر می‌آید ما را از این حدیث بی‌نیاز می‌کند.

عطسه‌زننده هنگامی که صدای خود را کشیده و بلند می‌کند مسلماً این عمل باعث بروز مشکلات و اختلالاتی در سر و مجاری تنفسی او می‌شود.^۱

پوشاندن دهان و صورت هنگام عطسه زدن

برای عطسه‌زننده مناسب است که در هنگام عطسه زدن دهان و چهره‌اش را با دست و یا پارچه و یا چیز دیگری بپوشاند تا که آب دهان و بینی بر روی لباس و یا بر روی کسی که کنار یا بغل او نشسته است نریزد زیرا هنگام عطسه زدن، کنترل خود را از دست می‌دهد و از اختیارش خارج می‌شود و اطرافیان از چیزهایی که از دهان و بینی او خارج می‌شوند درامان نخواهند بود.^۲

از حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت شده است که «ان النبی صلی الله علیه و آله کان اذا عطس غطی وجهه بیده او بثوبه بها صوته»^۳ زمانی که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله عطسه می‌زند چهره مبارک، را با دو دست یا با پارچه می‌پوشانید و به کمک آن (پارچه یا دست) صدایش را پایین می‌آورد.

کج کردن گردن هنگام عطسه زدن

شخصی که عطسه می‌زند بر او لازم است که هنگام عطسه زدن گردنش را به راست و چپ کج و یا خم نکند تا اینکه به او ضرری نرسد. و اگر گردنش را به خاطر مأمون بودن همنشین و کناریش به یک طرف کند از خمیدگی و کجی آن درامان نمی‌ماند و برای بعضی از مردم این اتفاق پیش می‌آید که هنگام عطسه زدن سر و گردن خود را به

۱- امام احمد فی العطاس، ۳۰۷/۴، شماره ۵۰۲۹ و امام ترمذی در سنن خود در کتاب ابواب الأدب، باب ماجاء فی خفض الصوت و تخمیر الوجه عند العطاس، ۲۰۵/۱۰ ... و غیره این حدیث را تخریج کرده‌اند.

۲- نگاه به شرح ابن العربی که بر سنن ترمذی نوشته است، ۲۰۵/۱۰.

۳- نگاه به شرح ابن العربی که بر سنن ترمذی نوشته است، ۲۰۶/۱۰.

سمت دیگری گردانیده تا کنارش از عطسه (و آب دهان و بینی) او درامان باشد اما سرش برای همیشه کجی باقی مانده است.^۱

عطسه‌زننده با صدای بلند «الحمدلله» بگوید اگر چه در نماز فرض باشد

علما اتفاق نظر دارند بر اینکه برای عطسه‌زننده مستحب است که بعد از عطسه «الحمدلله» بگوید^۲ و برای شنوندگان، گفتن «الحمدلله» هنگام شنیدن عطسه شخص دیگر مشروع نیست و احادیث وارد شده در این زمینه ضعیف هستند.^۳

هنگامی که شخصی عطسه می‌زند مناسب است که «الحمدلله» بگوید و هنگام گفتن حمد صدایش را بلند کند فرق نمی‌کند چه داخل نماز باشد^۴ و یا خارج از نماز از

۱- امام احمد در «المسند»، ۴۳۹/۲ و امام ابوداود در سنن خود کتاب الأدب باب فی العطاس، ۳۰۷/۴، شماره ۵۰۲۹ و ترمذی در سنن خویش ابواب الأدب باب ما جاء فی خفض الصوت و تخمیر الوجه عند العطاس، ۲۰۵/۱ ... تخریج کرده‌اند و همچنین امام بغوی در شرح السنة، کتاب الاستئذان، باب ترک تشمیت من لم یحمدالله عزوجل، ۳۱۴/۱۲، شماره ۳۳۴۶ و حاکم «المستدرک»، کتاب الأدب، ۲۶۴/۴ و امام ترمذی این حدیث را حسن و صحیح دانسته و امام ابوداود بر آن سکوت کرده (و هر آن حدیثی را که امام ابوداود بر آن سکوت کند قابل استدلال است در تردایشان (مترجم) و علامه آلبنانی آن را حسن و صحیح دانسته است و نزد حاکم و ذهبی استاد این حدیث صحیح هستند.

۲- نگاه به شرح ابن العربی که بر سنن ترمذی نوشته شده است، ۲۰۶/۱۰ و نگاه به فتح الباری، ۶۱۸/۱۰.

۳- نگاه به اذکار للنوی، ص ۴۲۷.

۴- البته در مذهب احناف جواب دادن عطسه در حین خواندن نماز، باعث فاسد شدن نمازها است و دلیلشان حدیث صحیح مسلم شریف، ج ۱، ص ۲۰۳ باب تحریم الکلام فی الصلاة که راوی حدیث حضرت معاویه بن الحکم السمی است و در همین کتاب در بحث «چه کسی مستحق جواب دادن نیست» آمده است. جهت تفصیل بیشتر مراجعه شود به فتح باب العنایه از مرحوم ملاعلی قاری (مترجم).

پیامبر اکرم ﷺ روش‌های مختلفی در رابطه با «حمد» نقل شده و مطابق سنت «حمد» انواع زیادی دارد و مناسب است که همه انواع آن گفته شود گاهی که یک روش و گاهی به روش دیگر، تا با این کار از سنت پیامبر اکرم ﷺ پیروی کرده باشد و از انواع آن که عبارتند از:

۱- عطسه‌زننده «الحمد لله» بگوید و از حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت شده است که پیامبر اکرم ﷺ فرمودند: «ان الله يحب العطاس ويكره التثائب فاذا عطس فحمد الله فحق على كل مسلم سماعه ان يشمته»^۱.

خداوند عطسه را دوست می‌دارد و خمیازه را ناپسند می‌داند. هر گاه کسی عطسه زد و حمد خدا را گفت (الحمد لله) و بر مسلمانی که آن را شنید لازم است که جواب عطسه‌اش را بدهد.

۲- یا اینکه عطسه‌زننده «الحمد لله رب العالمين» بگوید:
حضرت ابن مسعود رضی الله عنه از رسول اکرم ﷺ روایت کرده است که ایشان فرمودند:
«اذا عطس أحدكم فليقل: الحمد لله رب العالمين و يقال له: يرحمك الله و ليقول يغفر الله لكم»^۲.

۱- نگاه به الفوائد المجموعة في الأحاديث الموضوعة از علامه شوکانی، ۲۲۴ تا ۲۲۲ و نگاه به کشف الخفا از علامه عجلونی، ۲۵۲/۲، شماره ۵۴۹۶.

۲- امام بخاری در صحیح خود کتاب الأدب باب ما يستحب من العطاس و ما يكره من التثائب، ۱۲۴/۷- ۱۲۵ تخریج کرده است. و امام نسائی در عمل اليوم و الليلة، ص ۲۴۰، شماره ۲۲۴ و علامه ابن السنی در عمل اليوم و الليلة، باب كيف يرد على من شمته، ص ۹۵، شماره ۲۵۹ تخریج کرده‌اند و علامه آلبنی در صحیح الجامع، ۱۷۹/۱، شماره ۶۸۶ و همچنین ابن السنی ابومحمد السلفی این را صحیح دانسته‌اند در ص ۹۵، شماره ۲۶۰.

هنگامی که یکی از شما عطسه زد «الحمد لله رب العالمین» بگوید و دیگران یعنی شنوندگان در جواب او «یرحمک الله» بگویند و عطسه‌زننده در پاسخ او «یغفر الله لکم» بگوید. اما راجع به اینکه خیلی از مردم عادت دارند بعد از «الحمد لله رب العالمین»، سوره فاتحه را کامل می‌خوانند این کار آنها بی‌اساس بوده و در شریعت برای آن اصل و دلیلی وجود ندارد و بسیاری از مردم از حد تجاوز کرده‌اند و قبل یا بعد از «الحمد لله»، «اشهدان لا اله الا الله» می‌گویند در حالی که این کار آنان بدعت و حرام است.^۱

همچنین گفتن «الحمد لله».. «الحمد لله كعز جلاله» مشروعیت ندارد و احادیث وارد شده در این زمینه ضعیف هستند.^۲

۳- یا اینکه عطسه‌زننده «الحمد لله علی کل حال» بگوید:

از حضرت علی رضی الله عنه روایت شده است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند:

«إذا عطس احدکم فليقل: «الحمد لله علی کل حال و ليقول له من عنده: یرحمک الله و یرد

عليهم بهديکم الله و يصلح بالکم».^۳

۱- نگاه به فتح الباری، ۶۱۶/۱۰.

۲- این حدیث را امام حافظ ابن حجر در فتح الباری، ۶۱۶/۱۰ ضعیف قرار داده‌اند و همچنین ابومحمد السلفی محقق عمل الیوم و اللیلة و ابن السنی ص ۹۵، شماره ۲۶۰ این حدیث را ضعیف قرار داده‌اند.

۳- این حدیث را امام احمد در «المسند»، ۱۲۰/۱-۱۲۲ و دارمی در سنن خویش از ابی ایوب رضی الله عنه در کتاب الاستئذان باب اذا عطس الرجل ما يقول، ۲۸۳/۲ و امام ترمذی در سنن خویش ابواب الأدب باب کیف تشمت العاطس، ۲۰۰/۱۰-۲۰۱ و حاکم نیز در کتاب الأدب، ۶۴/۴ تخریج کرده‌اند. و این حدیث را علامه آلبنانی در صحیح سنن ترمذی صحیح دانسته‌اند، ۳۵۴/۲، شماره ۲۲۰۲ و النبا در شرح که بر مسند أحمد، ۳۲۱/۱۷ نوشته‌اند حسن داشته‌اند.

هنگامی که یکی از شما عطسه زد باید «الحمد لله على كل حال» بگویند و اطرافیانش در جواب، «یرحمک الله» بگویند و خود عطسه‌زننده در پاسخ اطرافیانش «یهدیکم الله و یصلح بالکم» بگویند. (یعنی خداوند شما را هدایت کند و حال شما را بهبود سازد).

۴- یا اینکه عطسه‌زننده «الحمد لله حمداً كثيراً طیباً مبارکاً فیه مبارکةً علیه، كما یحب ربنا و یرضی» بگویند.

از حضرت رفاعه بن رافع روایت شده است که می‌گوید: من پشت سر رسول خدا ﷺ نماز خواندم و عطسه زدم و قتیبه که کنار من ایستاده بود چیزی نگفت و من «الحمد لله حمداً كثيراً مبارکاً فیه مبارکاً علیه كما یحب ربنا و یرضی» گفتم و هنگامی که رسول خدا ﷺ نماز را به پایان رسانید فرمود: گوینده چه کسی بود. عرض کردم: من یا رسول الله ﷺ. رسول خدا ﷺ فرمودند:

«لقد رأیت بضعة و ثلاثین ملکا یبتدرنه أیهم یکتبها أول»^۱.

«من سی و اندی فرشته را دیدم که به سوی آن می‌شتافتند و هر کدام تلاش می‌کرد که آن را پیش او همه بنویسد».

۱- این حدیث را امام ابوداود در سنن خویش در کتاب الصلاة، باب ما یسفتح به الصلاة من الدعاء، ۲۰۵/۱، شماره ۷۷۳ و ترمذی در ابواب الصلاة، باب ما جاء فی الرجل یعطس فی الصلاة، ۱۹۳/۲-۱۹۴ و بیهقی در کتاب الصلاة، باب القول عند رفع الرأس من الركوع و اذا استوی قائماً، ۹۵/۲ و ذکر أن الصلاة فی هی المغرب، و حاکم در «المستدرک» کتاب معرفة الصحابة و همچنین حافظ ابن حجر در الفتح آن را تخریج کرده و طبرانی تخریج کرده همین حدیث را و گفته سند آن اشکالی ندارد، ۶۱۹/۱۰ و همه آن را تخریج کرده‌اند و در صحیح سنن ابی‌داود علامه آل‌بانی آن را صحیح قرار داده‌اند، ۱۴۷/۱، شماره ۷۰۰.

عطسه‌زننده از ذکر، تسبیحی که در حدیث نیامده است باید جدا پرهیز و اجتناب کند چون که بهترین روش، روش محمد ﷺ است.

حضرت مجاهد (رح) می‌فرماید: یکی از پسران حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما، ابوبکر و یا عمر، عطسه زد و گفت: آب، حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما گفت: آب چیست؟ گفت: آب اسم شیطانی است از شیاطین است که بین عطسه و حمد قرار دارد.^۱ حضرت سالم بن عبید رضی الله عنه می‌گوید: من همراه یک گروهی در سفر بودم، یکی عطسه زد و گفت: «السلام علیکم» حضرت سالم بن عبید در جوابش گفت: «علیک و علی امک» سلام بر تو و بر مادرت، مرد ناراحت شد (که من به او سلام دادم و او اسم مادرم را گرفت) حضرت سالم گفت: من چیزی نگفتم مگر آنچه را که از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیده بودم روزی مردی نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله عطسه زد و گفت: «السلام علیکم» و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «علیک و علی امک» رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر گاه یکی از شما عطسه زد «الحمد لله رب العالمین» بگوید و شنونده حمد «یرحمک الله» بگوید و عطسه‌زننده در پاسخ شنونده «یغفر الله لنا و لکم» بگوید.^۲

-
- ۱- امام بخاری در کتاب الأدب المفرد، باب لایقل آب، ۳۹۰/۲ این حدیث را تخریج کرده است و اسناد این حدیث را حافظ ابن حجر در فتح الباری صحیح دانسته‌اند.
- ۲- این حدیث را امام ابوداود در کتاب الأدب، باب ما جاء فی تشمیت العطاس، ۳۰۷/۴، شماره ۵۰۳۷ تخریج کرده است و امام نسائی در عمل الیوم و اللیلة ما یقول العطاس اذا شمت، ص ۲۴۱، شماره ۲۲۵ و ترمذی در سنن خود در ابواب الأدب باب ما جاء کیف تشمیت العاطس، ۱۹۹/۱۰-۲۰۰ و حاکم در مستدرک، کتاب الأدب، ۲۶۷/۴ تخریج کرده‌اند و این حدیثی است که امام ابوداود بر آن سکوت کرده است، ۳۰۷/۴ و علامه آلبانی در مشکات، ۱۳۴۱/۳ سند آن را صحیح دانسته است.

پاسخ دادن عطسه شخص مسلمان

هر کسی که صدای عطسه زدن و الحمدلله گفتن شخصی را شنید دادن جواب عطسه او را با «یرحمک الله» واجب عطسه بدهد و حمد را به یاد او نیاورد.

از حضرت ابوهریره رضی الله عنه مروی است که رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند:

«ان الله يحب العطاس و يكره التثاءب فاذا عطس فحمدالله فحق على كل مسلم

سمعه ان يشتمه»^۱.

«عطسه محبوب و مورد پسند خداوند متعال است و خمیازه مکروه مذموم است زمانی که یکی از شما عطسه زد باید «الحمدلله» بگوید و هر کسی صدای عطسه زدن و الحمدلله گفتن او را شنید بر او واجب است که پاسخ عطسه و الحمدلله گفتن او را بدهد».

از حضرت انس رضی الله عنه روایت شده است که دو شخص نزد رسول اکرم صلی الله علیه و آله عطسه زدند پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله جواب عطسه یکی را داد و جواب دیگری را نداد. آن شخص که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله جواب عطسه‌اش را نداد بود (به عنوان گلایه) گفت: فلانی عطسه زد و شما جواب عطسه‌اش را دادید و من عطسه زدم و شما جواب عطسه مرا ندادید. رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: او «الحمدلله» گفت و من جواب عطسه‌اش را دادم ولی تو «الحمدلله» نگفتی.^۲

۱- تخریج این حدیث جلوتر بیان شد و این حدیث دال بر این است که پاسخ عطسه‌زننده بر هر کسی که الحمدلله گفتن او را شنیده واجب است و آن کسانی که می‌گویند پاسخ دادن عطسه فرض کفایه یا سنت است هیچ دلیلی نزد آنها وجود ندارد و در جواب آنها فرمود رسول اکرم صلی الله علیه و آله پیش می‌شود که می‌فرمایند: «فحق على كل مسلم سمعه ان يشتمه».

۲- این حدیث را امام بخاری (رح) در صحیح خود در کتاب الأدب، باب لایثمت العاطس اذا لم یحمدالله، ۱۲۵/۷ و امام مسلم در صحیح خود در کتاب الزهد، باب تشمیت العاطس و کراهة التثاءب، ۲۲۵/۸ تخریج کرده‌اند.

و برای کودکان و بچه‌های کوچک کلمات مخصوصی برای عطسه وجود ندارد و حکم عطسه بچه‌های خردسال و کوچکترها دقیقاً همانند بزرگترهاست و مناسب نیست که در پاسخ عطسه بچه‌ها و کوچکترها کلمات و جملاتی از قبیل «اصحک الذی اعطسک» «خدایی که تو را به عطسه درآورد تو را صالح کند» یا «عشت» یعنی همیشه زنده باشی گفته شود اگر گفتن چنین کلمات و الفاظی درست می‌بود مسلماً از پیامبر اکرم ﷺ و صحابه کرام رضوان الله ثابت می‌شد.

جواب عطسه کافر

هنگامی که کافری عطسه زد و «الحمد لله» گفت باید در جوابش «یهدیکم الله و یصلح بالکم» گفته شود. از حضرت ابوموسی اشعری رضی الله عنه روایت شده است که یهود نزد رسول اکرم ﷺ در جواب عطسه می‌زدند و امید داشتند که رسول اکرم ﷺ در جواب عطسه آنها «یرحکم الله» بگوید ولی رسول خدا ﷺ «یهدیکم الله و یصلح بالکم»^۱ می‌گفت و جایز نیست که در حق آنها دعای خیر شود. طبق فرموده خداوند متعال که می‌فرمایند:

۱- امام احمد در مسند، ۴/۴۰۰ و امام بخاری در ادب المفرد باب اذا عطس الیهودی، ۲/۳۹۲، شماره ۹۴۰ و امام ابوداود در سنن خویش در کتاب الأدب باب کیف یشمت الذی، ۴/۳۰۸-۳۰۹، شماره ۵۰۳۸ و امام نسائی در عمل الیوم اللیلة فیما یقول لاهل الکتاب اذا تعاطروا، ۲۴۳-۲۴۴ و امام ترمذی در سنن خویش ابواب الأدب باب ما جاء کیف تشمیت العاطس، ۱۰/۱۹۸-۱۹۹ و ابن السنی در عمل الیوم و اللیلة باب کیف تشمیت اهل الکتاب، ص ۹۶، شماره ۲۶۲ و حاکم در المستدرک در کتاب الأدب، ۴/۲۶۸ تخریج کرده‌اند و امام ابوداود در سنن خود در رابطه با این حدیث سکوت اختیار کرده است و امام ترمذی حسن صحیح قرار داده‌اند و علامه آلبنی در صحیح سنن ترمذی، ۲/۳۵۴، شماره ۲۲۰۱ صحیح قرار داده‌اند.

﴿ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أَوْلَىٰ قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴾

(توبه / ۱۱۳)

«برای پیامبر ﷺ و آن کسانی که ایمان آورده‌اند مناسب نیست که برای مشرکین و خویشاوندان مشرک خود را از خداوند طلب آمرزش کنند بعد از آنکه آنان اهل دوزخ شناخته شدند».

فواید جواب عطسه

در پاسخ دادن عطسه فواید زیادی است از جمله:

- ۱- ایجاد صفا و صمیمیت و جو مملو از محبت و مودت میان مسلمانان.
 - ۲- تأدیب عطسه‌زننده با شکستن غرور و تکبر و واداشتن او بر تواضع و فروتنی.
- چرا که در یادآوری رحمت الهی توجه به گناهی می‌شود که اکثر مکلفان از آن پاک نیستند.

لطیفه

امام ابوداود رحمه‌الله علیه، صاحب سنن در یک کشتی سوار بود صدای عطسه‌ای را از ساحل دریا شنید که بر آن «الحمد لله» گفته شد، یک قایق کوچکی را به یک درهم کرایه کرد و پیش عطسه‌زننده رفت و جواب عطسه‌اش را داد و برگشت. هنگامی که از این کار او سؤال شد گفت: شاید او مستجاب‌الدعوه باشد و هنگامی که خوابید شنید که یک هفتی می‌گفت:

«یا اهل السفینة ان أباداود اشتری الجنة من الله بدرهم»^۱.

ای اهل کشتی ابوداود بهشت را در قبال یک درهم از خداوند خرید.

عطسه‌زننده در پاسخ جواب‌دهنده چه بگوید

هنگامی که شخصی عطسه می‌زند و الحمدلله می‌گوید و حاضرین در جلسه و شنوندگان عطسه جواب «الحمدلله» او را با «یرحمک الله» دادند بهتر آن است که عطسه‌زننده با یکی از دعاهای مذکوره ذیل پاسخ جواب‌دهندگان را بدهد و روش سنت این است: که هر دفعه که می‌خواهد جواب، پاسخ‌دهندگان را بدهد گاهی با این الفاظ و گاهی با الفاظ دیگری جواب بدهد (تا اینکه به همه احادیث رسول اکرم ﷺ در این مورد عمل شده باشد) که عبارتند از:

۱- بهتر است که عطسه‌زننده پاسخ، جواب‌دهندگان را با «یهدیکم الله و یصلح

بالکم» بدهد.

چون که حضرت علی رضی الله عنه از نبی اکرم ﷺ روایت کرده‌اند که ایشان فرمودند:

«إذا عطس أحدکم فلیقل: الحمدلله علی کل حال و لیقل له من عنده: یرحمک الله و

یرد علیهم: یهدیکم الله و یصلح بالکم».

۲- یا اینکه عطسه‌زننده در پاسخ جواب‌دهندگان «یغفر الله لنا و لکم» بگوید.

از حضرت سالم‌بن عبید روایت شده است که می‌گوید: من همراه یک گروهی در

سفر بودم، یکی عطسه زد و گفت: «السلام علیکم» و حضرت سالم‌بن عبید در جوابش

۱- حافظ ابن حجر در فتح‌الباری اسناد این حدیث را جید و خوب دانسته و ابن‌عبدالبر، ۱۰/۶۲۶ نیز آن

را تخریج کرده است.

گفت: «علیک و علی امک» سلام بر تو و بر مادرت و مرد ناراحت شد (من به او سلام دادم و او اسم مادرم را گرفت) حضرت سالم گفت: من چیزی نگفتم به جز آنچه که از رسول خدا ﷺ شنیدم روزی مردی نزد رسول اکرم ﷺ عطسه زد و «السلام علیکم» گفت. رسول اکرم ﷺ در جوابش فرمود «علیک و علی امک» رسول اکرم ﷺ گفت: هر گاه یکی از شما عطسه زد «الحمد لله رب العالمین» بگوید و شنونده آن «یرحمک الله» بگوید و عطسه‌زننده در پاسخ، جواب‌دهنده «یغفر الله لنا و لکم»^۱ بگوید.

۳- یا اینکه «یغفر الله و لکم» بگوید.

از حضرت ابن مسعود رضی الله عنه روایت شده است که پیامبر اکرم ﷺ فرمود:

«إذا عطس أحدکم فلیقل: الحمد لله رب العالمین و یقال له: یرحمک الله و لیقل:

یغفر الله لکم».^۲

هنگامی که یکی از شما عطسه زد «الحمد لله رب العالمین» بگوید و آن کسانی که عطسه‌اش را شنیده‌اند «یرحمک الله» بگویند و عطسه‌زننده در جواب پاسخ‌دهنده «یغفر الله لکم» بگوید.

۴- یا اینکه در جواب آنها «یرحمنا الله و ایاکم و یغفر الله لنا و لکم» بگوید.

حضرت نافع از حضرت ابن عمر رضی الله عنهما روایت کرده‌اند: «هنگامی که شخصی عطسه می‌زند و برای او «یرحمک الله» گفته شود و خود عطسه‌زننده در پاسخ به جواب او «یرحمنا الله و ایاکم و یغفر الله لنا و لکم» بگوید».^۱

۱- تخریج آن قبلاً گذشت.

۲- تخریج آن قبلاً گذشت.

- ۵- یا اینکه در جواب آنها «عافانا الله و ایاکم من النار، یرحکم الله» گفته شود. حضرت ابن جمره رضی الله عنه می فرماید من از حضرت ابن عباس رضی الله عنهما شنیدم که می گفت: «اذا شمت یقول: عافانا الله و ایاکم من النار، یرحکم الله».^۲
- هنگامی که عطسه شخصی جواب داده شد، عطسه زننده در جوابش «عافانا الله و ایاکم من النار، یرحکم الله» بگوید.
- ۶- یا اینکه «یرحمنا الله و ایاکم» بگوید.
- از حضرت ابن مسعود رضی الله عنه روایت شده که فرمودند: «یرحمنا الله و ایاکم»^۳ بگوید.

چه کسی مستحق جواب دادن نیست

- هر شخصی که عطسه زد و «الحمد لله» گفت جواب دادن وی با «یرحمک الله» واجب است به جز شش نفر که عطسه آنها جواب داده نمی شود که عبارتند از:
- ۱- کسی که عطسه زد و «الحمد لله» نگفت عطسه اش جواب داده نمی شود چنانچه قبلاً ذکر شد.
- ۲- زمانی که شخصی بیشتر از سه مرتبه عطسه زد، عطسه اش جواب داده نمی شود، زیرا که این شخص سرما خورده است.

۱- امام مالک در موطأ در کتاب الاستئذان، باب التشمیت فی العطاس، ص ۵۹۸، شماره ۵ تخریج کرده اند و در الاثر از این حدیث سکوت شده و حافظ در الفتح، ۶۲۴/۱۰ اسناد آن را صحیح دانسته اند.

۲- امام بخاری این حدیث را در الأدب المفرد، باب کیف تشمت من سمع العطسة، ۳۸۶/۲، شماره ۹۲۹ تخریج کرده اند و حافظ ابن حجر در فتح الباری، ۶۲۴/۱۰ اسناد آن را صحیح دانسته اند.

۳- حافظ ابن حجر در فتح الباری گفته این حدیث را طبری از ابن مسعود روایت کرده و ابن ابی شیبہ از ابن عمر تخریج کرده اند.

از حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت شده است که می‌گوید: من از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که فرمود: زمانی که یکی از شما عطسه زد باید همنشینش جواب عطسه او را بدهد و اگر از سه بار بیشتر عطسه زد پس او سرما خورده است و بیشتر از سه عطسه پاسخ داده نمی‌شود. سلمه بن اکوع از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنید که مردی نزد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله عطسه زد دیگری زد و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: مرد سرما خورده است و بعضی دیگر از علما گفته‌اند که اگر بیشتر از سه بار عطسه زد باز هم جواب داده می‌شود آن دسته از علما که قایل به جواز پاسخ دادن عطسه بعد از سه بار هستند نزد آنها دلیل قابل اعتمادی وجود ندارد و حدیث «یشمت العاطس ثلاثا فان زاد فان شئت فشمته و ان شئت فكف»^۱ ضعیف است و انگهی این حدیث دستور به جواب دادن عطسه کسی که بیشتر از سه عطسه زده است را نمی‌دهد و همین طور هم گفتن «شفاک الله و عافاک» مشروع نیست و از رسول خدا صلی الله علیه و آله ثابت نیست.

۳- کسی که از جواب دادن عطسه بدش می‌آید و دوست ندارد کسی جواب عطسه‌اش را بدهد و اگر احساس خوف بشود که اگر ما جواب عطسه‌اش را بدهیم به ما ضرری برساند خداوند متعال می‌فرماید:

﴿ مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ
بِالْإِيمَانِ وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ
وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾

(نحل / ۱۰۶)

۱- این حدیث را امام ترمذی و علامه آلبنی ضعیف قرار داده‌اند در ضعیف جامع، ص ۹۳۳، شماره ۶۴۲۹.

«کسی که کافر شد بعد از ایمان آوردنش و نه اینکه از روی اجبار کافر شود بلکه با اختیار و رغبت دلش آکنده به کفر گشت پس برای آنها خشم و غضب خداوند و عذاب جهنم است».

و اگر هیچ نوع خطری از جانب آن شخص او را تهدید نمی‌کرد و احتمال خوف و ضرر نبود به خاطر اتباع از سنت جواب عطسه‌اش را بدهد تا این عمل او مخالفتی با شخص متکبر، بر اقدام متکبرانه‌اش در جهت شکستن غرورش باشد، از این رو که لفظ «تشمیت» (پاسخ عطسه) دعای رحمت است و این نوع دعا شایسته شخص مسلمان است فرقی نمی‌کند که چه کسی باشد.^۱

۴- هنگامی که شخصی عطسه زد و «الحمد لله» گفت و امام در حال خواندن خطبه بود در این صورت به عطسه‌اش پاسخ داده نمی‌شود چون که سکوت در حین قرائت خطبه «واجب» است.

حضرت ابوهریره رضی الله عنه از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت کرده راست که فرمودند:

«إذا قلبت لصاحبك انصت يوم الجمعة و الامام یخطب فقد لغوت».^۲

هر گاه در روز جمعه که امام خطبه می‌خواند و تو به دوست و کناریات گفتی ساکت باش دچار لغو (کار نادرست) شده‌ای.

به جز در صورتی که خطیب لحظه‌ای درنگ کند تا جواب عطسه‌اش داده شود مانعی وجود ندارد و همچنین که در حین خواندن نماز فرض یا نفل عطسه زد و الحمد لله گفت عطسه جواب داده نمی‌شود چون که از حضرت معاویه بن حکم السلمی روایت شده است: روزی من همراه رسول خدا صلی الله علیه و آله نماز می‌خواندم که مردی عطسه زد و من

۱- نگاه به فتح الباری، ۶۲۲/۱۰.

۲- بخاری، کتاب الصلاة، باب تحریم الکلام فی الصلاة و نسخ ماکان من اباحتها، ۷۰/۲-۷۱.

«یرحمک الله» گفتم و اطرافیان شروع کردن به اشاره کردن و چشم غره دادن و من گفتم: مادرانتان به عزایتان بنشینند چرا، این طور نگاه می‌کنید و بعد شروع به زدن دست‌هایشان بر ران‌هایشان کردند، وقتی دیم که مرا امر به سکوت می‌کنند من هم ساکت شدم هنگامی که رسول خدا ﷺ نماز خواندند (پدر و مادرم فدایشان باد من معلم و آموزگاری را بهتر از ایشان ندیدم نه قبل از او نه بعد از او، قسم به خدا نه بر سرم فریاد کشید و مرا نزد و توبیخ هم نکرد) فرمود: این نماز است و در حین خواندن آن شایسته و مناسب نیست که در آن از حرف‌های مردم گفته شود چرا که نماز نام تسبیح و تکبیر و خواندن قرآن است.

۵- کسی که عطسه زد و شخص دیگر در حالتی بود که در آن حال ذکر خدا و تسبیح برایش ممنوع است مانند توالی و غیره ... همچنان که «الحمد لله» گفتن در این صورت درست نیست جواب حمد را دادن نیز درست نیست چون که از ذکر در این حالت و صورت نهی شده است.

والحمد لله على التمام

و صلى الله على نبينا محمد